

Odnos političke teorije i političke prakse

Dr Leon Geršković

1.

Svaki politički pokret predstavlja organizirane političke grupacije koje sebi postavljaju određene društveno-političke ciljeve i vode akciju za njihovo ostvarenje. Dosljedno tome svaki politički pokret ima svoj pogled na svijet ili na društvene probleme koje želi rješavati. On stvara svoju »ideologiju«.

»Ideologija« političkog pokreta može se zasnivati na religioznim uvjerenjima, na rasnim, klasnim i nacionalnim osjećajima koji su izraz njihovih interesa, na emotivnim stavovima prema određenim ljudskim potrebama i problemima. Često politički pokreti proizlaze iz određenih filozofskih pogleda na svijet ili stvaraju svoju filozofiju da bi opravdali svoje političke ciljeve.

Socijalistički radnički revolucionarni pokret je našao svoju naučnu podlogu u dijalektičkom materijalizmu, filozofskom pravcu čije je temelje postavio Karl Marks. Marks je postavio prvu naučnu političku teoriju socijalističkog radničkog pokreta.

2.

Naučna politička teorija je igrala presudnu ulogu u razvoju radničkog revolucionarnog pokreta. Polazeći od naučno ustanovljene teorije o zakonitostima razvoja ljudskog društva, radnički revolucionarni pokret je svoju političku akciju uvijek zasnivao na naučnoj analizi savremenih društvenih odnosa. Zbog toga je društvena nauka, a naročito politička, igrala uvijek presudnu ulogu u orijentaciji radničkog revolucionarnog pokreta. Vodeće ličnosti radničkog pokreta bile su istovremeno i njegovi vodeći teoretičari (Marks, Engels, Lenjin, Tito, Kardelj, Mao Tse Tung, Gramši, Toljati). I one vode radničkog pokreta koji su bili protiv revolucionarne akcije, ili su zastupali pravce suprotne idejama vođa revolucije, ili su upućivali radnički pokret pogrešnim putem, zasnivali su svoje akcije na političkim teorijama za koje su tražili naučno opravdanje (Kautski, Staljin, Trocki, sada i Mao Tse Tung). Zato se u svim odsudnim fazama radničkog revolucionarnog pokreta vodila teoretska borba o opravdanosti određene akcije s obzirom na zakonitosti društvenog razvitka (Lenjin — Kautski, Lenjin — Trocki i ostala opozicija, Staljin — opozicija, Staljin — Tito, Mao Tse Tung — ostali teoretičari savremenog radničkog pokreta).

3.

Savremeni revolucionarni radnički pokret nema više istovjetne neposredne ciljeve u svim zemljama niti može voditi istovjetnu političku akciju. Drukčije

neposredne historijske zadatke ima radnički pokret u zemljama u kojima je radnička klasa na vlasti i koje izgrađuju socijalizam, a drukčije one zemlje u kojima je još buržoazija na vlasti. Sasvim različiti su ciljevi naprednih revolucionarnih pokreta u nerazvijenim zemljama u kojima još moderne eksploatorske klase nisu stabilizirale svoju vlast, a javljaju se nove društvene snage koje teže izgradnji socijalističkog društva. Postoje velike razlike u neposrednim ciljevima i akcijama i među pojedinim zemljama iste grupe, jer su društveni uslovi bitno različiti (Kina i evropske socijalističke zemlje, evropske i sjevero-američke kapitalističke zemlje i polurazvijene kapitalističke zemlje Latinske Amerike ili Azije). — Stoga radnički pokreti u savremenom svijetu ne mogu imati identične neposredne političke ciljeve i akcije, osim općeg konačnog cilja. Političke teorije radničkog pokreta u raznim zemljama, polazeći od osnovnih naučnih postavki dijalektičkog materijalizma moraju se zasnivati na originalnim naučnim istraživanjima i naučnim postavkama. Opća marksistička politička teorija savremenog svijeta treba da izrazi društvene odnose savremenog svijeta, zakonitost njegovih osnovnih kretanja, opće zajedničke ciljeve i nužnost različitih neposrednih ciljeva i oblika borbe.

4.

Savremena politička naučna misao u radničkom pokretu još trpi od posljedica staljinizma koji je kočio razvoj političkih nauka, jer je postavio za komunistički radnički pokret jedinstvenu obaveznu ideologiju koja nije imala naučnu podlogu. Ali uza sve to u raznim zemljama radnički pokret već stvara svoje političke teorije sa više ili manje naučne podloge. Nedovoljno naučno fundirana politička misao svih pravaca još uvijek nastoji, zbog nerazvijenosti u naučnom smislu, da svoje teorije zasniva na političkim koncepcijama prošlih revolucionarnih perioda i isključivo marksističkih klasika. To u izvjesnom smislu i koči razvoj političkih nauka, koje su danas bitne za orijentaciju radničkog revolucionarnog pokreta. Stoga je razvoj političkih nauka neophodan za socijalističke zemlje i radnički pokret. One treba da što prije izađu iz početnog stadija u kom se danas nalaze.

5.

Jugoslavenska naučna politička misao u svojoj borbi protiv staljinskih političkih koncepcija, obnovila je i analizirala izvjesne klasične marksističke političke teorije kao što je teorija o odumiranju države, teorija o birokratskoj opasnosti, teorija o ukidanju najamnog rada putem slobodne asocijacije proizvođača, teorija o nacionalnoj zajednici kao zajednici komuna, teorija o partiji kao ideološkom savezu. Polazeći u svojim osnovnim postavkama od teze o različitim putevima izgradnje socijalizma, jugoslavenska politička misao je postavila i nove političke teorije: o društvenim protivrječnostima u izgradnji socijalizma, o društvenom samoupravljanju, o osnovama nacionalnih odnosa u socijalizmu, o putevima stvaranja socijalističkih odnosa u poljoprivredi, o koegzistenciji različitih sistema u savremenom svijetu. Na tim osnovnim teoretskim postavkama izgrađen je i Program SKJ i novi jugoslavenski ustavni sistem.

Nove jugoslavenske političke teorije o razvoju društva u Jugoslaviji imaju i opći teoretski značaj za marksističku političku nauku i vrše svoj utjecaj na cio savremeni radnički pokret.

6.

Nove političke teorije o razvoju socijalizma dale su impuls razvoju društvenih nauka u Jugoslaviji. Osamostalila se i počela razvijati sociologija sa svim svojim specifičnim granama. U filozofiji se javila čitava plejada mladih naučnih radnika, koja se naročito posvetila razvijanju marksističke filozofije, koju je staljinizam gotovo ugušio. Pravna nauka je pod utjecajem novih političkih odnosa počela da izgrađuje novu pravnu nauku na bazi novih pravnih instituta političkog sistema Jugoslavije. Iz pravnih i socijalnih nauka izdvojila se i nauka o upravljanju, koja naučno analizira probleme upravljanja društvenim poslovima. — Konačno se iz socioloških i pravnih nauka počela izdvajati i politička nauka, da bi posebno proučavala političke fenomene i dala teorijske osnove političkoj praksi. Iako je marksistička politička teorija osnov za političku akciju radničkog pokreta od Marksa na ovamo, iako je marksizam dao velike teoretičare političkih nauka, iako se i politička akcija jugoslavenskog radničkog revolucionarnog pokreta od Titove pojave 1937. (stvarajući originalnu teoriju povezivanja narodnog fronta i obrane zemlje sa socijalističkom revolucijom, preko teorija o narodno-oslobodilačkoj borbi kao formi revolucionarne borbe radničke klase za socijalizam, do antistaljinističkih teorija u vrijeme borbe protiv Kominforma, i do teorije o društvenom samoupravljanju kao osnovnom političkom odnosu u stvaranju socijalističkog društva) zasnivala na političkim teorijama, ipak politička nauka još nije izvojevala svoj društveni položaj: niti se u savremenom političkom životu općenito priznaje kao osnovica za političke akcije. To se izražava u tom, što nizu političkih akcija i teza za izmjene u društvenim odnosima nije dana naučna podloga niti je formirana naučna politička teorija. Politički forumi donose često političke odluke bez prethodne naučne analize i teoretske diskusije.

7.

Razvoju političkih nauka na čijim osnovama treba da se izgrađuju naučne političke teorije suprotstavlja se politički prakticizam i birokratizam. On je izrastao iz konzervativnih snaga društva koje štiteći određene interese ne podnose naučnu kritiku svojih političkih stavova i akcija. Iako su opće političke teorije iz kojih je nastao novi ustavni sistem zasnovane na naučnim osnovama, savremena izgradnja socijalizma u Jugoslaviji traži da naučna kritika prožme sve odnose savremenog društva, da ukaže puteve rješavanja i razrješavanja postojećih društvenih odnosa, jer novi ustavni sistem predstavlja jedan postulat čijem ostvarenju treba težiti budući da postojeći politički odnosi ne odgovaraju postavkama novog ustavnog sistema. Sociologija, ekonomska i pravna nauka ne po cilju i objektu svojih proučavanja mogu razmatrati političke odnose niti ustanovljavati njihovih promjena, iako su baš ti odnosi i te zakonitosti osnova bez koje se ne mogu rješavati ni općedruštveni ni ekonomski, ni pravni problemi. Socijalistički odnosi u poduzećima koji treba da daju ljudski implus rješavanju ekonomskih pitanja nisu predmet ekonomske nauke, jer je njihov osnov u političkim odnosima tj. u odnosima samoupravljanja koji danas predstavljaju izražaj odnosa u proizvodnji kao osnovica svih političkih odnosa. Sistem i metod planiranja i sadržaj društvenih planova nije samo i ne može biti prvenstveni predmet ekonomskih nauka, jer planiranje proizlazi iz političkih odnosa i stvara političke odnose. Sistem samoupravljanja traži drukčiji metod planiranja nego državno-kapitalistički sistem ili sistem centralističkog i etatističkog planiranja u drugim socijalističkim zemljama. Zato planiranje kao politički odnos mora biti predmet izučavanja i političke nauke.

Ostvarenje novog ustavnog sistema ne sastoji se samo u stvaranju novih pravnih odnosa, pa ne može biti niti predmet samo pravne nauke, jer ostvarivanje ustava zavisi o osnovnim političkim odnosima, o organiziranim

političkim snagama, dakle o položaju, ulozi i metodama političke akcije u prvom redu Saveza komunista, kao vodeće organizirane revolucionarne snage. — Promjene klasne strukture društva, stvaranje novih društvenih grupacija, ne mogu biti predmet samo socioloških izučavanja, jer i te promjene zavise o konkretnoj ekonomskoj politici, o politici u nacionalnim odnosima, o politici prema uklanjanju neravnopravnosti u razvoju, o politici preobražaja sela, o politici standarda, dakle o promjeni političkih odnosa u postojećim socijalnim grupacijama. — Politička nauka treba da proučava postojeće političke odnose, da naučno-kritički analizira političke akcije i kretanja u političkim odnosima i da dađe osnovu za savremene političke teorije koje će biti putokaz političkoj akciji. U tom cilju politička nauka treba da u prvom redu dađe naučni sistem postojećih društveno-političkih odnosa u Jugoslaviji, oslobođena pravnih kategorija i fikcija, dotranarstva i pozitivizma kao i ideoloških preduvjerenja. Tako postavljeni naučni sistem treba da bude osnov za daljnja teorijska razmatranja.

8.

Savremeno jugoslavensko društvo traži odgovor na nekoliko osnovnih društveno-političkih problema, koji su danas dobrim dijelom rješavaju bez prethodnih naučnih razmatranja — političkim odlukama. Ti su problemi uglavnom: politička uloga organiziranih političkih revolucionarnih snaga, njihova organizaciona struktura i njihovi odnosi sa društvenim klasama i grupama u sistemu društvenog samoupravljanja, protivrječnost između samoupravljanja i principa rukovođenja procesom rada iz koje mogu nastati birokratski odnosi na bazi preovladavanja tehokratske orijentacije; protivrječnost između političke vlasti predstavničkih tijela i samostalne i odgovorne državne administracije; formiranje predstavničkih tijela kao radnih tijela uz istovremenu vezanost poslanika za svoje radno mjesto i svoju općinu; ostvarivanje jedinstva privrede i njeno društveno usmjeravanje uz samoupravnost radnih organizacija, samostalnost komunata i republika; uklanjanje ekonomskih osnova etatizma i birokratizma prenošenjem sredstava za društvenu reprodukciju na radne organizacije uz istovremeno stvaranje sredstava za uklanjanje naravnopravnosti u ekonomskoj osnovi kao izvora nacionalnih i regionalnih problema; ostvarivanje samoupravljanja i u radnim organizacijama van privrede na osnovu sticanja i raspodjele dohotka po radu uz istovremeno stvaranje mogućnosti da se vodi društvena politika u oblasti obrazovanja, kulture i u rješavanju socijalnih problema. Rješavanje svih ovih i sličnih pitanja traži određenu političku akciju, izmjenu u postojećim političkim odnosima, izmjenu u organizaciji i odnosima u radnim organizacijama i van njih, promjenu političkog položaja poslanika i predstavničkih tijela, državne uprave i pravosuđa, postavljanje pravnog sistema na nove osnove, promjenu organizacije i metoda rada političkih organizacija itd.

Politička nauka treba da proučava osnovne političke odnose i da dađe teoretske postavke za konkretne političke akcije. Politička nauka, kao svaka istinska nauka, ne može samo da proučava prošlost i da daje naučne ocjene za prošlost. Ona treba da daje naučne teze i za buduću političku praksu. Teorija mora osvjetljavati put političkoj praksi. Tu maksimu revolucionarnog radničkog pokreta mora ostvarivati i naša politička nauka. To je njena odgovorna društvena uloga.

9.

I izgradnja političke nauke ima, kao i svaka društvena aktivnost, svoje političke i svoje organizacione uslove. Njen razvoj zavisi u prvom redu o stavu vodećih političkih snaga prema političkoj nauci. Staljinizam je ugušio političke nauke, jer mu je naučna istina ometala političku akciju. Naša politička

misao dobila je snažan potsticaj u borbi protiv staljinizma. O jačanju političke naučne misli i njene uloge u našem društvu svjedoče škole političkih nauka, uvođenje političkih nauka (istina sa jakim pravnim i doktinarskim aspektom) u sve škole, mnogi časopisi i naučni skupovi. Postoji već izvjestan broj naučnih radnika koji su se posvetili političkim naukama; vodeći politički radnici uglavnom zasnivaju svoje teze na naučnim izučavanjima i naučnim postavkama nastavljajući time tradiciju radničkog pokreta. — Političke nauke imaju dakle osnovne društveno-političke uslove za razvoj. Ali uza sve to ima izvjesnih općih i parcijalnih političkih odnosa koji ne pogoduju razvoju političkih nauka. Prvo, još nije u političkom životu uopće usvojeno shvaćanje da osnova svake političke akcije treba da bude u nauci, napose u političkoj nauci. Drugo, još ima shvaćanja da samo politički forumi mogu utvrđivati naučne postavke u političkim odnosima i da samo te postavke mogu biti osnova političke akcije. Dosljedno tome, naučne institucije se ne uključuju odgovorno u formiranje naučnih osnova za političke akcije. Treće, naučna kritika nema uvijek uslova ni mogućnosti da podvrgne naučnoj kritici sve političke akcije. Četvrto, profesionalni politički radnici često smatraju da su oni i naučno i stručno kompetentni u oblasti politike, iako se ne bave naukom. Uslijed toga otpor prema formiranju naučnih i stručnih kadrova u oblasti politike. Otpor prema formiranju takvih kadrova proizlazi i iz shvaćanja da profesionalni političari treba da odumru u sistemu socijalističke demokracije, a da formiranje politologa znači tendenciju ka stvaranju takvih kadrova, mada politolozi kao naučni i stručni radnici u oblasti politike nisu i ne mogu biti identični sa političarima.

Uz otklanjanje zapreka u političkim odnosima, koje sprečavaju razvoj političke nauke, treba da se izmijeni i opći stav prema nauci i naučnim kadrovima uopće, a naročito u politici raspodjele društvenih sredstava i isticanju ličnog dohotka na osnovu naučnog rada. Naučni rad se u konkretnim odnosima manje cijeni nego npr. administrativni rad i rad ekonomskih i tehničkih stručnjaka.

10.

Ako se izmijeni opći društveno-politički odnos prema naučnom radu uopće, a prema političkoj nauci napose, stvorit će se i organizacioni uslovi za razvoj političkih nauka. Ako politička nauka bude povezana sa političkom praksom, ako istraživanja i njena naučna kritika budu osnov za političke akcije, ako ona povezana sa drugim naukama bude ukazivala ne mogućnosti rješavanja postojećih društvenih problema, onda će biti nužno da se izgrade kompletni naučni instituti za politička istraživanja, da se na osnovi dugoročnog plana formiraju naučni timovi koji će istraživati pojedina područja političkih odnosa. Za političku nauku i politološke naučne institucije jest bitno da se povežu sa ekonomskim, sociološkim, pravnim, organizatorskim i drugim institutima koji se bave društvenim pojavama i da njihovim istraživanjima dodaju politološke aspekte. To će biti i obrana od tehnokratskog pristupanja društvenim problemima, što je za savremeno jugoslavensko društvo bitno.